

ДРАГАН ХАМОВИЋ

НАГРАДА

Као што поредак прећутно захтева,
Устану исправни на вешца Хандкеа.
У паљби не може нико да претера,
Ни задња пачавра, медијска хетера,
Јер нема претешких речи за Петера...

Писци су аргати, тек редак сагради
Дело за које се не нада награди,
Осим да окуси глобалну помаму
И страх од пенала у себи голману,
Да плуцне у лице моћи незасите
А туђе невоље прими за властите...

Заузврат, отпије из чаше почасне
Гутљај слободице великохочанске.

*

Данас људи, чак и на јавним пословима, углавном само гледају своја посла. Приватност, опет, удешавају спрам очекивања јавности, огољенији него икада. Пожељни лик нас самих – према давном писању једног слободоумника – износимо толико на пазар да то више личи на нудизам. Све што учинимо постаје сценско извођење, и за себе колико за друге, предвидљиво и срачунато на ефекат. На корист тренутну и мерљиву. Када већ добро знамо какве

Из песникове збирке *Лик са Лимеса*, Српска књижевна задруга, Београд 2020, стр. 78.

јавне гестове и речи од нас очекују – а какве исказе и поступке никако не! – најбоље је томе очекивању прилагодити и невидљиве помисли, наш однос према фактима, ма шта факти иначе показивали.

Није то животни стил искључиво корпоративних службеника. Уосталом, ко још данас Систему не служи или бар несвесно прислужује? Такви су писци и уметници, они што тачно знају докле смеју ићи, како се огласити и шта нагласити, е да би себи омогућили јавну видљивост и проходност. „Песнички језик је мртав, нема га више, или постоји само још као подражавање, као усиљено држање”, оглашава се лик у Хандкеовом роману *Моравска ноћ*: „Доста са тим сном о писцу као творцу. Да си бар на време научио да аранжираш... Аранжман је све, запамти то, ти највећи! Једино мој језик, језик новина, живи.” Све је подложно аранжирању, од великих идеја до велике патње. Све зарад потпуног медијског утиска, тога врховног конструктора стварности, од којег нам заштите нема. Ни у мишјој рупи нити у далекој забити. Човек, сам са собом, постаје неодржива енклава, одасвуд опседнута.

Један од првих разлога Хандкеовог „зимског путовања до река Дунава, Саве, Мораве и Дрине”, акта тога неодустајног путника или туристе, био је да властитим увидима замени „брижљиво кадриране, прорачунате и као режиране снимке” посредоване од медијских псина рата, снимке из једне компликоване земље, писцу не баш сасвим стране. На тим снимцима – учинило му се – и сузе теку као према упутствима професионалних трговаца несрећом и патњом, а изрази те патње се удешавају за објективе моћних медија.

Пресудна запитаност, с којом је почело пишење путовања у презрену земљу непознату, била је: зашто српске жртве рата никада нису приказане у крупном плану и појединачно и без уношења у камере? Да ли погледи ретко уснимљених Срба, окренути у страну или ка земљи, значе њихову свест о почињеној кривици, коју им иначе приписују? Можда је неко „исувише поносан да би позирао” а можда „исувише тужан да би то радио”? Оптици и етици писца припадају питања што рачунају на нијансиране одговоре. Хандке их је постављао када већини других није падало на памет да преиспитују званичне верзије прикривених и истурених аранжера слике рата и сејача „привидних чињеница”.

Јер, једно је бити аранжер. Песник је нешто сасвим друго. Може бити и да су све високе мотивације у основи себичне. Али има

себичности особите врсте. Ако тако ствари поставимо, неко може устврдити да је Хандке из крајње себичних разлога себи натоварио тежак багаж нераздевања у делу света на који је животни упућен. Наспрам измонтраних медијских представа, писац посеже за *хоризонћима изблица*: „Такви хоризонти изблица, са својством да буду доживљени, ни изблица нити издалека, него напросто као хоризонти, као нешто што је требало видети, датост коју си могао да видиш, као нешто наспрам себе.” Путовања су, уосталом, најпре самосазнање и самопровера.

У нашој земљи, дотад му непознатој, тај путник што путује зарад сећања за трајање – није се одомаћио, али ни доживео себе као странца. За разлику од, рецимо, београдских и регионалних, Системом потхрањиваних бардова, који и даље Хандкеа комотно називају моралном нулом, заклоњени иза верзије историје удешене далеко од места њеног догађања. Хандке се није, као стари западни путописци, просто одушевљавао егзотиком и добрим балканским дивљацима, крстарећи после тзв. ратова за југословенско наслеђе, као и после огњене 1999. године – по Србији и преосталим српским острвцима на заточеном Космету. Кретао је у сусрет *хоризонћима изблица*, из којих и настају књижевне истине.

Из наше земље – како је написао поводом првог доласка – остаде му слика једне, у поређењу са западном, „много оштрије и готово кристалне свакодневне стварности”. „Сова, која се сада огласила, била је уистину сова?” – читамо реченицу у *Моравској ноћи*, коју прати ауторска напомена у загради: „(Чудна времена, у којима је требало многим речима да припишеш ’уистину’ и ’стварно’)”. У тихости и зимској белини подринског предела Бајине Баште, или у косовским енклавама, на Задушницама око обаљених надгробника, осетио се овај писац-путник изистински „упрегнут у светска збивања”.

Приповедачки глас *Моравске ноћи* издваја се али и стапа с другима. У тим гласовима превире искуство толиких себетражилачких путовања, свих бекстава, кружних и изукрштених, у простору и времену. Он прокламује своју екстериторијалност на усидреном броду, у своме „енклавском мишљењу”, какво је постало глобално непожељно и скоро немогућно. У тој фикцији разазнаје се и документарно искуство писца што је, умакавши лепљивој медијској мрежи, сагледао Велики хоризонт – а он се развија у нутрини, као „исход неке одређене близине”. Али, не само то. Писци путују да би имали шта да пишу, иначе. Код приповедача *Моравске*

ноћи на путовањима се, у тим личним енклавама, јавља осећање ослобођености од потребе за писањем, као осећање среће.

Овдашњи ситни аспиранти на какав-такав успех у региону и нешто шире, упорно окрећу главу од политички препоручених призора и сазнања, као што су несносни притисак неправде и неправда на ову земљу и наше сународнике у разним енклавама, од јужних до западних наших предачких крајева. Хандке даје гласа нашем упорно гушеном гласу. Даје гласа онима, рецимо, које чак и деца каменују кад наврате до порушених гробова ближњих, у завичајима у која им повратка нема. „Добили сте све што сте хтели, а мрзите нас и даље. Више него икада”, ово Хандке посредује у име наших косовских трпљеника, знајући да ће се даље чути ако потекне из неспрских уста: „И своју мржњу, њу уопште не морате да преносите на своју децу. Она се једноставно сама од себе преноси, из генерације у генерацију, са гена на ген, далеко од крвне освете и ратова. Одавно је мржња уперена против нас, ако је за њу икада било разлога (?), не, никада није било разлога, ваша мржња је без основа, и осамосталила се. Постала је елемент вашег живота.” У песми остареле жене и њеном младом гласу, при повратку са каменованих Задушница, Хандке осети пев из дубине Балкана, заправо глас неког невидљивог међу изгнаницима у томе аутобусу смрсканих стакала.

Хандке нас не жали, не уноси своје болно лице у камере и не одашиље очекиване или научене поруке. Не даје једносмерне политичке оцене. Настоји да своје *хоризонтне изблиза* изнађе, опише и разуме. Не изоловано Србе – него тај фамозни Балкан, чије спомињање производи рђаве асоцијације код просечних говорника немачког језика. Тако, разумева и крајносну улогу нашег давно оклеветаног *инаџи*, као једино што нам гдекад преостаје. „Али, такав инат био је, можда, оно једино могуће, и чак ништа лоше, могло је то пре да буде последње средство у доказивању себе... Ружени инат, да ли је могао да постане снага? Да изазове – да дозре у делање?” О чијем то опиту са отпорном силом ината Хандке говори, нашем или властитом? Да ли Балкан садржи и чува нешто што би читавом свету вредело?

Хандкеов подвиг разумевања и сведочења „хоризоната изблиза”, реалних, живих „датости испред себе” представља и нешто више од онога што стандардни књижевни морал изискује. Без крупних речи и патетичних гестова, без ватре и грађења себе жртвом и

када је бивао статусно ускраћиван, жигосан и потискиван. Вољно примајући ударце намењене омрзнутом народу и земљи у којој се отпрве није осетио странцем. И где је умео да препозна и своја прибежишта и баснословна места. Као, рецимо, у осамстолетној Великој Хочи, у Метохији, с чашом племенитог домаћег вина, у изнутра слободној енклави, опкољеној империјом привидне слободе. Таква награда вреди више – јер се дубоко у души задобија и оверава.